

Kültür Değişimleri ve Eğitim

Murat ŞAHİN¹

Öz

Bu araştırmanın teması kültür değişimleri bağlamında eğitimin rolünün incelenmesidir. Araştırma kapsamında literatür taraması yapılmış olup, kültür, kurumsallaşma ve kültürlenme kavramları ile ilişkili olarak kültür değişimleri ve eğitim boyutu üzerinde durulmuştur. Toplumlar ve toplumsal varlığın somut göstergesi olan kültürel hayat dinamik olduğundan dolayı zamanla değişime uğramaktadır. Toplum hayatında meydana gelen değişimler kültürlenme süreciyle birlikte öğrenmeyle gerçekleşmektedir. Çünkü her toplum, kültürel hayatında meydana gelen değişimleri eğitim yoluyla kontrol altına almak ister. Eğitim süreçleri insan ve toplum hayatında istedik değişimler meydana getirmektedir. Ancak kültür değişimleri ve eğitim açısından mesele ele alındığında, hem eğitim kültür değişimlerini hem de kültür değişimleri eğitim süreçlerini etkilemektedir. Dolayısıyla kültür değişimleri ve eğitim birbirini destekleyen ve besleyen iki unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre kültür hayatında meydana gelen değişimler, eğitim yoluyla istendik hale gelmekte ve eğitim sayesinde toplum hayatında meydana gelen değişimler arasındaki uyumu sağlamaktadır.

Culture Changes and Education

Abstract

The theme of this research is to examine the role of education in the context of cultural changes. The literature review has been carried out within the scope of the research, and cultural changes and education dimension related to culture, institutionalization and culturing concepts have been emphasized. Societies and cultural life, which is the concrete indicator of social existence, are changing dynamically. Changes in the life of the community are realized through learning together with the process of culturing. Every society wants to control the changes in cultural life through education. Because every society wants to control the changes in cultural life through education. Education processes create changes in human and social life. But when it comes to cultural change and education, both education and culture changes and cultural changes affect educational processes. Therefore, cultural changes and education are two elements that support and support each other. According to this, changes in cultural life are becoming desired by education and through education, it ensures harmony between changes in community life.

Anahtar Kelimeler

Kültür,
Kültürel değişim,
Eğitim

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 07.02.2019
Kabul Tarihi: 28.05.2019
E-Yayın Tarihi: 31.12.2019

Keywords

Cultur,
Cultural changes,
Education

Article Info

Received: 02.07.2019
Accepted: 05.28.2019
Online Published: 12.31.2019

¹ Dr., Ankara, Türkiye, nuratemre.sahin@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5667-5483>

Giriş

Toplumsal yaşamın bir ürünü olarak kabul edebileceğimiz kültür, zaman ve mekâna göre değişebilen bir unsurdur. Bu haliyle kültür kavramı değişime açık dinamik bir kavramdır. Kültürün eski ve yeni bağlamında aktarılmasını gösteren kültürlenme, öğrenilen ve öğretilen bir süreçtir. Böylece eski ve yeni senteziyle oluşan farklılaşmalar kültür değişimleri boyutuyla incelenmektedir. Ancak bu değişimin istendik hale getirilmesinde eğitimin rolü büyüktür. Bu bir sarmal gibidir. Hem kültür değişimleri eğitimi, hem de eğitim kültür değişimlerini etkileyen boyutları bulunmaktadır. Çünkü toplum bir takım makro kültürel yapılardan oluşmaktadır. Bu yapılar diğer yapılardan bağımsız yapılar değildir. Özellikle siyaset, ekonomi, din gibi kültürel yapıların durumuna göre eğitimin içeriği ve boyutları değişebilmektedir.

Max Weber, insanın hareket ve davranışlarını sosyal ilişki ve bağlanışlar çerçevesinde ele almıştır. Sosyal ilişkiler, taraflar arası anlaşmalardan doğabildiği gibi, dışarıdaki bir güç tarafından da dayatılabilir. Weber, sosyal kurumların hepsinin, hem tarih içinde dikey gelişim açısından hem de şu andaki yaygın durum bakımından ideal tiplere, soyut tiplere indirgenebileceğini iddia ediyor; böylece sosyal gerçeğin tabakalar içinde daha iyi anlatılabileceğini düşünüyor.

Sosyal hayatta bütün faktörler birbirlerini karşılıklı olarak etkilerler. Ekonomik ilişkilerin din ve diğer sosyal ilişkiler üzerinde büyük etkileri olduğu gibi, meselâ, her din de bir iktisadî ve sosyal ahlâk yaratmaktadır. Bütün bu istendik değişimlerin meydana getirilmesinde eğitimin önemi vardır.

Eğitim, fertlerin ilerde toplumsal yapı içinde alacakları statüyü belirleme açısından çok önemlidir. Weber'e göre eğitimin esas görevi, kişinin ilerde toplumsal yapıda ulaşacağı yere ulaşması için kişileri ve grupları hazırlamaktır. Yani eğitim, kişilerin ve grupların, bürokrasi ve sosyal tabakalaşma içinde ilerde alacakları yere hazırlama çalışmalarıdır. Weber'in tipoloji yaklaşımı, Eğitim Sosyolojisi araştırmalarında çok etkili olmuştur.

Toplum hem maddi hem de manevi unsurlardan meydana gelen bir bütündür. Toplumun maddi varlığı toplumun algı, inanç ve değerleri üzerine kuruludur. Bir başka ifadeyle görünen maddi dünyamızın ve davranışlarımızın altında onların oluşumlarını sağlayan kültürel kodlar söz konusudur. Bu kültürel kodlar, birey ve toplumun hareket rotalarını belirleyen, kaosa yol açmayacak bir harita ve pusula niteliğindedir. Bu bağlamda kültür ve onun bileşenleri çok önemlidir (Türkkahraman & Tutar: 3-4). Kültürün önemli bileşenlerinden birisi ise eğitimidir.

1.1. Kültür

Kültür kavramı sorunsal bir kavramdır. Çünkü kültür, farklı insanlar tarafından farklı bağlamlarda ele alınmaktadır (Nieto, 1999: 128). Kültür sosyolojisi çalışmalar içerisinde en geniş kullanımlı kavramlar arasındadır. Ancak Kültür kavramının anlamındaki bu genişliğe rağmen genellikle tanımlar üç gruba ayrılmaktadır (Edles, 2005: 5). Buna göre kültür tanımlamaları, estetik, etnografik ve sembolik tanımlar şeklinde gruplandırılabilir.

Kültürün estetik tanımlaması temelinde sosyoekonomik veya sosyokültürel farklılıklara vurgu yapmak amacıyla yüksek/alçak kültür bağlamında kullanılmaktadır. Bir kişinin dinlediği müzik, yemek yediği restoran veya alışveriş yaptığı merkezler kişinin toplumsal anlamda bulunduğu sınıfa gönderme yapmaktadır.

Kültürü Tylor'un ifade ettiği şekliyle insan tarafından ortaya konulan yetenekleri içeren karmaşık bir bütün şeklinde tanımlanması kültürün bir yaşam tarzı olduğunu vurgulayan etnografik bir tanımlamadır. Buna göre, kültür tarihsel süreç içerisinde insan toplumlarının biyolojik veya evrimsel olmayan her şeyi içerecek şekilde insan grupları tarafından üretildiğini varsayar.

Kültürün sembolik anlamına baktığımızda, 1960'lardan itibaren üzerinde durulan bir tanımlama grubudur. Bu anlamda kültürün sembolik tanımı en fazla toplumların analitik olarak farklı üç ayrı parçadan oluştuğunu varsaymaktadır. Buna göre toplumun üç parçası şu şekildedir: Ekonomik, politik ve kültürel âlemler (Edles, 2005: 12). Ancak toplumun bu üç farklı parçası birbirinden bağımsız değildir ve bu farklı parçalar arasında birbirini destekleyen bir uyum söz konusudur.

Hangi tanımlama grubunu ele alacak olursak olalım, kültür tanımlamaları içerisinde bazı ortak noktalar bulunmaktadır. Bunların ilki kültür, kolektif bir olaydır. Tanım olarak kültür paylaşılr; bireysel kültür diye bir şey yoktur (Edles, 2005: 7). İkinci ortak nokta, kültür tarihsel bir süreç içerisinde oluşmaktadır. Üçüncü ortak noktası ise, hangi tanımlamayı ele alacak olursak olalım, kültür kavramı, yapısı itibariyle farklılıklara da vurgu yapmaktadır.

Kültür kavramında öncelikle üzerinde durulması gereken kültürün değişen değerler, gelenekler, sosyal ve politik ilişkiler ve yaratıcı dünya görüşü, paylaşımlar ve dönüşümler ortak bir tarih, coğrafya, dil, sosyal sınıf ve din birlikte yaşayan insanlar tarafından üretilmektedir. Kültürün bu tanımı açık olarak, kültürü kompleks hale getirmektedir (Nieto, 1999: 129). İnsanların kolektif yaşantılarıyla ortaya çıkan kültür, toplum hayatının bütününe ilgilendirmektedir. Dolayısıyla kültür unsurları arasında bir uyum olmak zorundadır. Bu durum kültür tanımını zorlaştırmaktadır.

Sonuç olarak kültür, fertlerden önce mevcut değildir. Kültürü topluca üretenler ve onun varlığını sembolik olarak düzenleyenler insanlardır. Buna göre kültür, birçok faktöre bağlı tarihi değişikliklerin, aşamaların ve başkalaşımalarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Cucho, 2009: 239). Kültürün kolektif bir olay olduğunu yukarıda ifade etmiştik. Bir grup ya da tüm halkın izlediği gelenekler/alışkanlıklar kolektif olma özelliği taşımaktadır. Bunlar belli dönemlerde sırasıyla öğretilen ve öğrenilen, bir yaşam tarzı haline gelen kültürel düşünüş, duyuş ve davranma biçimleridir. Dolayısıyla kültürün, yapı itibariyle toplumların gelenek ve alışkanlıklarına dayanmaktadır. Sosyoloji de ise kültürün varlığını gösteren kolektif gelenek ve alışkanlıklar kurumlar olarak ifade edilmektedir. Burada kültürün varlığından bahsedebilmek için, ortaya konulan düşünüş, duyuş ve davranışların alışkanlıklar vesilesiyle içselleştirilmiş olması gerekmektedir (Zijderfeld, 2013: 50). Bu yönüyle değerlendirildiğinde içselleştirilen davranışlar üzerinde kültürün varlığı ortaya çıkmaktadır.

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak kültür, kısaca, değer, norm ve anlamlardaki bütünlüğünü ifade etmektedir.

1.2. Kurumsallaşma

İnsanların hep birlikte girişimde buldukları her şeyde kurumsallaşmanın izlerini görmek mümkündür. Eylemlerimizin büyük bir kısmının, hatta düşünüş ve duyuş biçimlerinin bile zaman içerisinde kolektif rutinelere dönüşmektedir. Öğrenmek zorunda olduğumuz eylemlerin zaman içerisinde rutine dönmesi ve davranış kalıplarını, kurumlar sayesinde elde ederiz. Bunların öğrenilme sürecini de kültürlenme olarak adlandırıyoruz (Zijderfeld, 2013: 50).

Geçmişteki insanların fazla düşünmeden bizim gibi tümüyle modernleşmiş toplumda yaşadığımızdan farklı olarak önceki kuşakların kurumlarına göre yaşamaya ve düşünmeye daha fazla yatkındır. O zaman, henüz endüstri ve otomasyon, devasa kentler ve organizeli bir refah devletleri ve bürokrasi ortada yoktu. Toplum henüz modernleşmemişken, kurumlar; birey için canlı ve son derece önemli bir gelenek oluşturuyorlardı. İnsanlar değil, onlar kimin ve neyin insan olduğuna karar veriyorlardı. Kurumlar, insanların kimliklerini belirliyorlardı ve çoğu batılı olmayan kültürlerde üstelik bu kimlik çok çeşitli semboller etrafında topluma sunuluyordu. Modernleşme süreci, insan ve kurumlar arasındaki ilişkilerde radikal bir değişim meydana getirmiştir. Bu değişim sürecinde kültürün devamlılığının sağlanabilmesi için kurumsallaşma süreci ortaya çıkmıştır (Zijderfeld, 2013: 51). Kültür hayatında meydana gelen değişimlere rağmen, kültür hayatındaki devamlılığı sağlamayabilmek için toplumsal hayatı bütünleştirmeyi sağlayan yapılar oluşmuştur.

Kültürlerin devamlılığının sağlanabilmesi için kurumsallaşma süreci aynı zamanda insanların temel insanî anlam yapılarını inşa sürecidir. Bu anlamda kültürün anlamlı bir bütün haline gelmesini sağlayan kurumlar için aile kurumu, ekonomi kurumu, din kurumu, siyaset kurumu, eğitim kurumu gibi alt kültür grupları oluşur. Bütün bu alt kültür grupları kendi içerisinde bağımsız kurumlar değildir. Diğer kurumlarla birlikte bir anlam üretir. Her kurum içerikleri bakımından değerler, normlar, anlamlar ve motiflerle alakalıdır (Zijderfeld, 2013: 57). Her kurumun oluşturduğu değer, norm ve anlamlar, kültürel bütünlük içerisinde ele alınmaktadır. Dolayısıyla kültür unsurları arasında bir ahenk oluşmaktadır.

1.3. Kültürlenme

Kültür, kolektif davranışların kurumsallaşmış halidir. Günlük hayatın içerisindeki birçok davranışlarımızı üzerinde fazla düşünmeden yerine getirmekteyiz. Öğrenmek zorunda olduğumuz eylemleri rutin davranış kalıpları haline getiren unsurlara kurumlar ve bunların öğrenilme sürecini de kültürlenme olarak ifade edilmektedir. Kültürlenme sayesinde, kuşaklar arasında geleneklerin devam ettirilmesi, alışkanlıkların aktarılması söz konusudur. Kültürlenme kültürün devamlılığını sağlamaktadır. Buna göre kültürlenme, öğrenilen, öğretilen ve süreç içerisinde ise içselleştirilen düşünüş, duyuş ve davranış kalıplarıdır.

Kültürlenme kültürel süreçlere bağlıdır. Kültür antropologları aile, akrabalık, evlilik, soy soy ilişkileri; bütünlüğe, farklılaşma; alışveriş sistemleri; yönetim vb. gibi konulara ve sorunlara, belli süreklilikler, başı-sonu belli olmadan süregelen olaylar olarak bakarlar ve bu tür sürekli oluşlara süreç adını verirler. Kültürel süreçler ise, kültürel yapının oluşumu ve değişmesinde itici güç ya da aracı durumunda olan çeşitli etki ve baskılardır (Engin, 1990). Bu süreçlerin toplumsal bir varlık olan birey üzerinde ve doğrudan etkisi bulunmaktadır. Çünkü kültürün taşıyıcısı bireydir. Birey ise bütün bu süreçleri içinde bulunduğu toplumda öğrenmektedir.

Kültür, daima değişen, dinamik bir içeriktir. Gelişen ihtiyaçlar, yeni tecrübeler, gelen yeni kuşakların ihtiyaçları kültürü değiştirmektedir (Dönmezer, 1994: 103). Kültürlenme süreci de var olan kültür unsurlarının olduğu gibi bir sonraki kuşağa aktarılması demek değildir. Kültürlenme aynı zamanda eski ile yeninin senteziyle oluşan yeni bir süreci ifade etmektedir.

Kültüre uyum sürecinde ele alınacak olan kültürlenme kavramı; orijinal kültür içinde sonradan ortaya çıkan bir veya daha fazla grubun değişimlerle devam eden ilişkisini ve farklı kültürlerden gelen bireylerin aynı gruplarda ilişki sürmesinin sonuçlarını kapsamaktadır. Kültürlenme kavramı prensipte yansızdır, pratikte ise kültürlenme gruplardan birinde, diğerine göre daha fazla değişime neden olmaktadır. Kültürlenme, bir grubun kültüründe meydana gelen değişimdir ve bireyin psikolojisinde de değişiklik yaratmaktadır (Şeker, 2006: 2). Kültürlenme ile kültür değişimleri arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bu durum gruplar veya birey üzerinde etkisi bulunmaktadır.

1.4. Kültür Değişimleri

Değişme, bir durumdan yeni bir duruma geçişi ifade eden bir kavramdır. Ancak bu değişimi meydana getiren toplumsal ve bireysel unsurlar vardır. Bu çerçevede değişme bireysel ve toplumsal planda görünür ve hissedilir etkilere sahiptir (Doğan, 2011: 350). Ancak bu etkileri kısa zaman içerisinde anlaşılabilir. Çünkü değişimin anlaşılabilmesi için biraz zamana ihtiyaç vardır.

Literatürde kültür değişimleri ile toplumsal değişimler aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Toplumsal değişimden kastedilen, toplumun gözle görülen kültür unsurlarında meydana gelen değişimlerdir.

Toplumsal değişim ise toplumu meydana getiren kurumlar başta olmak üzere toplumsal ilişkilerde ve toplumsal yapılarda mevcut durumlardan yeni veya bambaşka bir duruma geçişi ifade etmektedir. Bu anlamda da toplumsal değişim, kolektif bir olaydır (Doğan, 2011: 352). Dolayısıyla değişim toplum hayatında meydana gelmektedir. Toplum hayatında meydana gelen değişim karşısında, birey ve bireysel farklılıklardan kaynaklanan direnişlerin bir ehemmiyeti yoktur. Toplum hayatında meydana gelen değişimler, değer ve normlar ile örtüşüyorsa, değişimler arasında uyum var demektir.

Turhan (1997: 18)' a göre kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alâkaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, umumî afitüd, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar, birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususî bir hayat tarzı temin eder.

Dolayısıyla kültür, bir cemiyetin duyuş, düşünüş ve davranışlarının bütünüdür ifade eden bir kavramdır. Kültürlenme yoluyla toplumsal topluma, kuşaktan kuşağa aktarılır. Ancak bu aktarım var olan durumun olduğu gibi aktarılması değildir. Eski ile yeninin senteziyle oluşan yeni bir oluşumdur. Bu açıdan kültür, dinamik bir yapıdır. Kültürün unsurlarını kurumlar oluşturmaktadır. Her kurumun hem

kendi içinde hem de diğer kurumlarla etkileşimi ile bir bütünlük oluşturur. Ancak her toplum yapısının kendisine ait bir anlam bütünlüğü vardır. Bu anlam bütünlüğüne ilişkin olarak kültür üzerinde eğitim kurumunun önemli bir görevi bulunmaktadır. Bu da kültürel davranış unsurlarının nasıl ve hangi şekillerde istendik olarak topluma kazandırılacağını bize eğitim göstermektedir.

1.5. Eğitim

Yaygın bir kullanım alanı bulunan eğitim, kültürün en önemli unsurlarından birisidir. İnsan ve topluma yönelik doğrudan işlevler yüklenmesi bu gelişmenin nedenlerinden biri olarak düşünülebilir (Doğan, 2011: 3). Gökalp'in terbiye olarak ele aldığı eğitim kavramı toplum tarafından bireye kazandırılmak istenen davranışlardır. Eğitim sayesinde toplumun bir üyesi olan birey karşımıza çıkmaktadır.

Bütün kavramlarda olduğu gibi eğitim kavramında da geniş ve dar manda olmak üzere farklı tanımlamalar yapılmıştır. Geniş manada eğitim, "tabiatın, sosyal müesseselerin ve diğer insanların bizim zekamız veya irademiz üzerinde icra etmeye muktedir oldukları tesirler" anlamında kullanılmaktadır. Eğitimin tanımı bu kadar geniş tutulduğunda, kanunlar, siyasi idare şekilleri, istihsal teknikleri içinde yaşadığımız cemiyetin müesseselerinden gelen etkiler de eğitimidir (Bilgiseven, 1987: 14). Eğitim, cemiyet hayatının her unsurundan etkilenmektedir.

Eğitimin dar tanımına baktığımızda ise insanlardan eğitim müesseseleri yardımıyla gelen vasıtasız tesirleri, çevre unsurlarının tesirlerinden ayırt ederek ele alabilmektir (Bilgiseven, 1987: 14). Eğitim, birey ve toplum üzerinde bir nevi süzgeç vasıtası görmektedir.

Durkheim'den esinlenen bu yaklaşıma göre eğitim, yetişkin nesiller tarafından sosyal hayata henüz hazır olmayanlara tatbik edilen bir tesirdir. Eğitimin amacı, çocukta hem bir bütün olarak siyasî cemiyetin, hem de özel olarak bağlı oldukları hususî meslek çevresinin ondan istediği belirli miktarda fizikî, entelektüel ve moral durumları hâsıl etmek ve geliştirmektir (Bilgiseven, 1987: 16). Bu aynı zamanda toplumun kültür hayatı ile de doğrudan ilişkisi bulunmaktadır.

Durkheim tarafından modern toplumlar, "topluluk tarafından yaratılan, herkesin kendi kişiliğini geliştirerek, kendi toplumsal işlevini görmek zorunda olmasıyla tanımlanmaktadır (Aron: 219. Akt: Doğan, 2011: 49). Buna göre eğitim insana bu işlevi sunacak olan önemli bir toplumsal kurumdur. Bu anlamda eğitim modern toplumun beklentilerini birey özelinde gerçekleştirecek bir toplumsal işleve sahiptir. Modern toplumda yaşayabilmek için gerekli olan nitelikler ancak eğitim yoluyla insana kazandırılabilir.

Durkheim için eğitim, toplumsal bir süreçtir ve her toplum kendisine uygun eğitim kurularına sahiptir. Her toplumun nasıl kendisine uygun bir ahlaki sistemi varsa, aynı şekilde her toplumun kendisine ait bir eğitim sistemi vardır (Doğan, 2011: 50). Dolayısıyla her toplumun değer ve normlarından beslenen eğitim sistemi ile kültür arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

1.6. Kültür ve Eğitim İlişkisi

Eğitimin tanımı yapıldığında, okulun görevi nedir diye sorulduğunda, pedagojinin prensipleri doğrultusunda içerik tespitleri yapıldığında, kültür kavramı sürekli önplana çıkmaktadır. Bunlardan hareketle, eğitim programları düzenlenirken felsefi, sosyolojik, psikolojik tedbirlerden hareketle kültür kavramı dikkate alınmaktadır. Örneğin; toplumun hedefleri, toplumsal yararlar, ekonomik ve teknolojik değişme gibi konular kültürel öğelerle ilişki içerisinde (Ültanır, 2003: 2). Diğer bir ifadeyle toplumsal hayatı ilgilendiren bütün unsurlar toplumun kültür hayatıyla yakından ilgilidir.

Toplumlar, hayatîyetlerini sürdürmek için bazı ihtiyaçlarını karşılamak zorundadırlar. Bu ihtiyaçların karşılanması sırasında ortaya çıkan sosyal kurumların hemen hepsi belli bir takım toplum gereksinimleri için var olmuşlardır. Başka bir deyişle, her toplum kendi ihtiyaçlarına göre bazı sosyal kurumlar oluşturur. Her ihtiyaç ve görev bir sosyal kurum meydana getirmektedir. Sosyal yapı gerçeğinden sonradan oluşur ama oluşuktan sonra görevlerin çoğalmasına ve değişmesine göre farklılaşır; yeni yapılar ortaya çıkartır. Bir toplum içinde çeşitli görevleri yerine getiren sosyal kurumlar, kendi aralarında uyumlu bir bütünlük gösterir (Ergün, 2015: 11). Kültürel inanç ve değerler formal eğitim sistemleri içerisinde oluşturulan yapılarıdır. Ekonomik ve politik değişimler çoğunlukla kültürel

kavramlar içerisinde ifade edilmektedir. Bu açıdan kültür aynı zamanda çevre ile yeniden şekillenerek işler. Bundan dolayı da kültür bütüncül bir unsur olarak değerlendirdiğimizde ekonomik ve politik sistemleri de içerisinde barındırır. Bu da kültürün farklı unsurlarının birbiriyle olan ilişkisinin somut bir örneğidir.

Toplumsal sistemlerde ortaya çıkan önemli olaylar ani gereksinimlere ve bu gereksinimlerin karşılanmasına yönelik bir takım sorunlara neden olmakta, bu sorunlar eğitim dâhil tüm kurumları etkileyerek onları değişmeye zorlamaktadır. Toplumun bir parçası olan eğitim de toplumsal sistemin tümüyle ilişkilidir. Eğitim, süregelen toplumsal sistem için belli işlevleri yerine getiren bir alt sistem olarak da görülebilir (Erol, 2011: 109). Toplumsal sistemin bütünü göz önüne alındığında toplumun amaçları ve gereksinimleri, eğitim sisteminin ortaya koyduğu işlevlere ve bu işlevleri yerine getirmek için oluşturduğu eğitim programlarına da yansımaktadır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, kültür, değer, norm ve anlamlardaki bütünlüğü ifade etmektedir. Bu açıdan kültür, değerlerden beslenen bir özelliği bulunmaktadır. Toplumda oluşan bu değerlerin toplum tarafından anlamlı bir bütün oluşturabilmesi için bir alışkanlıklar ya da gelenekler etrafında sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. Toplumun alışkanlıklar ya da gelenekleri öğrenilen ve öğretilen bir süreci ifade etmektedir. Öğrenilen ve öğretilen bu sürecin formal ve istendik hale getirilmesinde eğitimin rolü büyüktür.

1.7. Kültür Değişimleri Açısından Eğitimin Önemi

Değişim, insanların ve toplumların yaşam formları değiştiği, geliştiği ve dönüştüğü için hem kaçınılmaz hem de gereklidir. Toplum ve toplumsal kurumlar sürekli biçimde, cevap vermek veya yok olmak durumunda kaldıkları problemlerle karşılaşır. Bireyler ve toplumlar, yaşamın hemen her alanda meydana gelen bu değişimlerin etkisiyle sürekli değişmekte ve değerlerinde, davranışlarında ve yaşam biçimlerinde çeşitli dönüşümler gerçekleştirmektedirler. Bu değişim sürecinden diğer toplumsal alanlar kadar eğitim de etkilenmektedir. Bu çerçevede eğitimde değişmeyi kaçınılmaz kılan genel veya özel pek çok gelişme bulunmaktadır. Bunlar: bilgi patlaması, bilginin doğasına ilişkin felsefi görüşlerin çeşitliliğinin artması, beynin yeni sınırlarının keşfedilmesi, öğrencilerin ve öğretmenlerin davranışlarının değişmesi, tutum ve değerlerdeki değişimler, çeşitli toplumsal kesimlerin taleplerinin artması işgücünün doğasının değişmesi, iş yaşamının kalitesindeki değişimler ve ürünlerin hızla eskimesi gibi faktörler eğitim ve öğretim süreçlerinde değişmeyi somut biçimde etkilemekte ve eğitim programlarının temel öğelerinin kesin ve statik biçimde belirlenememesine neden olmaktadır (Özdemir, 2011: 103). Kültür hayatında meydana gelen değişimler, eğitim hayatını; eğitim hayatında meydana gelen değişimler de kültür hayatında değişimler meydana getirmektedir.

Eğitim toplumsal yapının en temel kurumlarından biridir. Sosyal yapının bir parçası olan eğitimi sosyal yapıdaki diğer parçalarda meydana gelen değişimlerden soyutlamak olası değildir. Eğitimde başlatılan bir değişim sosyal yapının diğer parçalarını değişim yönünde etkilediği gibi, kendisi de sürekli olarak diğer parçalarda gerçekleşen değişimlerin etkisine açıktır (Özdemir, 2011: 90). Bu yönüyle değerlendirdiğimizde toplumsal değişimle eğitim arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur.

Geçmişten günümüze bakıldığında toplumsal değişim ile eğitim arasındaki ilişkide farklılaşmalar olduğu görülmektedir. Örneğin, insanların tarıma dayalı olarak yaşamını sürdürdüğü yüzyıllarda eğitim, daha çok kırsal kesimin veya köyün sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı ve ihtiyaçlarına göre düzenlenirken, sanayileşme ve sanayileşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan kentleşmeyle birlikte eğitimin amaçları, içeriği ve yetiştirilmesi planlanan insan tipi ile okulların yapısı ve işleyişi de değişmeye başlamıştır. Buna göre, eğitim programları da bu değişimden etkilenerek düzenlenmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin kendiliğinden, müspet yönde bir sosyal değişime maruz kalmasını beklemek için uzun bir zamana ihtiyaç vardır. Bu ülkelerde sosyal değişimin başarılı bir şekilde yürütülebilmesi için bir plan ve programa ihtiyaç duyulur. Aksi takdirde birbirine uymayan farklı sorunların ortaya çıkmasına neden olabilecek durumlar olabilir.

Hâlbuki sosyal değiştirme gayretlerinin planlı olması halinde ortaya çıkan bu değişimi sosyal gelişme olarak vasıflandırılabilir (Bilgiseven, 1987: 133). Toplumda meydana gelen değişimin kontrollü olmasını sağlayan ana unsur eğitimidir.

Toplumsal değişme ile eğitim arasında karmaşık bir ilişki bulunmaktadır. Bu karmaşık ilişki toplumsal etkileşim çerçevesinde oluşmakta ve toplumsal olayların her geçen gün daha bir hız kazanması yüzünden, gün geçtikçe daha da karmaşık bir görünüm kazanmaktadır. Bununla birlikte eğitim, hem kültürel değerleri koruyup devam ettirmek, hem de değişimlere katkıda bulunmak gibi birbirine çelişen iki ayrı işlevi yüklenmiş olması nedeniyle söz konusu karmaşıklık daha da artmaktadır. Bir taraftan kültürel birikimin önemli özelliklerinin yeni nesillere aktarılması, diğer taraftan da eğitim süreçleri ve eğitim programlarının değişime uyarlanması, eğitimin her zaman yüz yüze olduğu sorunlardandır (Erol, 2011: 110).

Eğitim ile toplumsal değişme arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışan dört temel görüşten söz edebiliriz. Bunlardan birincisi eğitimi toplumsal değişmeyi sağlayıcı en önemli kurumlardan biri olarak gören yeniden oluşumcu (Counts, 1932) ve modernist (Inkeles, 1969; Inkeles ve Smith, 1974; Schultz, 1963; Harbison ve Myers, 1964) görüşlerdir. Yeniden oluşumcu ve modernist görüşlere göre eğitim, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve teknolojik gelişmeyi sağlayan, hürriyet, adalet ve eşitlik ilkelerine dayanan yeni bir toplumsal düzenin yaratıcısı olarak görülmektedir. Bu görüşü savunanlar eğitim kurumlarını diğer toplumsal yapı ve kurumlardan bağımsız ya da yarı bağımsız kurumlar olarak görürler. Dolayısıyla eğitim toplumsal değişme meydana getirebilir ya da toplumsal değişmeye sebep olabilir (Eskicumali, 2003: 14). Turhan (1997)'de kültür ve kültür değişimleri ile ilgili görüş ve düşüncelerine bakıldığında, kültür hayatını anlamak için parçalara ayrılabilir ancak parçalar birbirinden kopuk ya da bağımsız değildir. Diğer bir ifadeyle kültürel unsurlar arasında kopukluk değil, bütünlük vardır. Eğitim süreçleri de bu bütünlüğü kazandırmaya ve değişimler karşısındaki uyumu sağlamaya çalışmaktadır.

İkinci görüş ise, tutucu ya da çatışmacı görüş olarak tanımlanabilir. Bu görüşe göre ise eğitim mevcut toplumsal, ekonomik ve politik düzenin ayrılmaz bir parçasıdır. Eğitim kurumları mevcut toplumsal, ekonomik ve politik yapı ve ilişkilerden bağımsız hareket edemez ve dolayısıyla eğitim kurumları mevcut sistem ve ilişkileri korur ve yeniden üretir. Marksist yapısal fonksiyoncular olarak tanımlanan ve Avrupa'da başlıca Althusser (1971) ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Bowles ve Gintis (1976) tarafından temsil edilen bu görüşün savunucuları eğitimi, toplumdaki hâkim sınıf ve grupların kendi kültür ve yaşam biçimlerini toplumun diğer kesimlerine kabul ettirecek "devletin ideolojik bir organı" olarak görmektedir. Bu görüşe göre, eğitim yeni bir toplumsal düzen meydana getiremez, aksine toplumdaki hâkim sınıfların çıkarlarını koruyarak ve eşitlikçi olmayan toplumsal ve ekonomik ilişkileri yeniden üreterek mevcut statükoyu devam ettirir (Eskicumali, 2003: 15). Buna göre eğitim toplumda var olan yapılar, yapıların işleyişi ve ilişkileri düzenlemektedir.

Üçüncü görüşü savunanlar, eğitimi hakim sınıfların kendi çıkarlarına hizmet eden ve onları koruyan bir vasıta olarak görürler. Fakat, ikinci görüşten farklı olarak eğitim kurumlarının hâkim kültür ve kurumları yeniden üretirken biraz da olsa toplumsal değişmeye yol açacak bağımsızlıklarından söz ederler. Bu görüş, Apple (1979), Anyon (1980), Bernstein (1977), Giroux (1983) ve Willis (1977) gibi Yeni-Marksist akademisyenler tarafından savunulmaktadır (Eskicumali, 2003: 16). Bu durum eğitimin, kültür değişimleri üzerindeki etkisini bize göstermektedir.

John Dewey (1937) tarafından geliştirilen dördüncü görüş, toplumsal değişmelerin eğitimi belli bir yönde değişmeye zorladığı gibi, eğitim yoluyla toplumun istenen ya da planlanan yönde değiştirilmesinin de mümkün olduğunu savunmaktadır. Başka bir deyişle, eğitim kurumları toplumsal değişme meydana getirecek potansiyel ve sınırlılıklara sahiptir. Eğitim toplumsal değişme meydana getirebilir. Ancak bu değişme toplumdaki diğer toplumsal, ekonomik ve politik kurumların aynı anda, aynı istikamette değişiyor olmasına bağlıdır (Eskicumali, 2003: 16). Buna göre toplumsal kurumlardan birisi olan eğitim, bağımsız bir konumdadır. Toplumsal ve kültürel değişimin meydana gelebilmesi için diğer toplumsal kurumlarla aynı anda etki göstermesi gerekmektedir.

Sonuç

Toplum, belirgin hale getiren ana unsur kültürdür. Kültür ise kolektif bir olay olmasından dolayı toplumun değer, norm ve anlamlarından beslenir. Kültürü meydana getiren değer, norm ve anlamlar sistemi toplumun alışkanlıkları veya geleneklerinin ürünüdür. Dolayısıyla bir kültür unsuru için toplum tarafından uzun zaman dilimi içerisinde kullanılıyor olması gerekir.

Toplumlar, kültür unsurlarının devam ettirilmesinden yana bir eğilim gösterir. Bu doğrultuda kültürlenme unsuru karşımıza çıkmaktadır. Kültürlenme sayesinde, toplumun sahip olduğu alışkanlıklar veya geleneğin öğretilme veya öğrenilmesi sonucu sonraki kuşaklara aktarılması söz konusudur. Ancak kültürlenme süreci eskinin aynen aktarılması şeklinde ilerlemez. Burada toplumların eski ile yeninin senteziyle oluşturduğu yeni bir durum söz konusudur. Toplumlarda yavaş olarak meydana gelen bu değişimi kültür değişimleri bağlamında ele alınmaktadır.

Toplumsal yapıyı oluşturan kurumlar bulunmaktadır. Weberyen yaklaşıma göre toplum din, ekonomi, siyaset, eğitim ve hukuk gibi toplumsal kurumlardan oluşmaktadır. Her kurum kendi alanı içerisinde bir anlam bütünlüğü oluştururken, diğer toplumsal kurumlarla da ilişki içerisindedir. Yani toplumsal kurumların tek başlarına bir anlamı yoktur. Kültürün yapısı gereği, toplumsal yapılar içinde bir bütünlük söz konusudur. Ancak toplumlar zamanla başat kurumlar etrafında diğer kurumları şekillendirmektedir. Örneğin din başat bir kurumsa, diğer toplumsal kurumlar da bu doğrultuda şekillenmektedir. Eğer ekonomi başat bir kurumsa, diğer toplumsal kurumlar da ekonomiyle ilişkilendirilerek şekillenmektedir. Bu kurumlardan siyaset, ekonomi ve dinin başat kurumlar olma özelliği bulunmaktadır. Eğitim ve hukuk gibi diğer toplumsal kurumlar ana unsurlara göre şekillenmektedir. Dolayısıyla toplumların eğitim sistemleri başat kültürlerin etkisi altında şekillenmektedir.

Toplumlar, zamanla değişebilmektedir. Çünkü toplum dinamik bir varlıktır ve değişime açıktır. Zamanla toplumda meydana gelen bu değişimlerin istedik davranışlar yoluyla elde edilmesi eğitim yoluyla olmaktadır. Toplumlar kültür değişimlerinin planlı ve kontrollü olabilmesi amacıyla eğitim sistemlerini kullanmaktadırlar. Eğitim sistemiyle hem kültürlenme hem değişimin hangi boyutlarda olabileceği hem de toplumun beklentileri doğrultusunda birey ve toplum yetiştirilmiştir olur.

Her toplumun değer, norm ve anlamlar sistemi farklıdır. Bu farklılık kültürel unsurları oluşturan toplumsal yapılarda da farklılıklar meydana getirmektedir. Dolayısıyla eğitim, kültürlenme ve kültür değişimleri açısından önemli bir unsurdur. Eğitim hem kültürün devamlılığının sağlanması konusunda hem de toplumsal değişimin istedik boyutlarda ele alınabilmesi açısından ele alınan önemli bir toplumsal yapıdır.

Kaynakça

- Bilgiseven, A. K. (1987). *Eğitim sosyolojisi: kavramlar-teoriler-eğitim yolu ile kalkınmanın esasları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Cuche, D. (2009). Kültüre yeni bakış tarzları: Antropolojide bir kavramın evrimi, Ed: Nicolas Journet, (Çev. Y. Sezen), *Evrenselden özele kültür* içinde, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2011). *Eğitim sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Dönmezer, S. (1994). *Toplumbilim*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Edlen, L. D. (2005). *Uygulamalı kültürel sosyoloji*, (Çev. C. Atay), İstanbul: Babil Yayınları.
- Engin, İ. (1990). Süpürge sanataçısı örneğinde iki kültürel süreç: Kültürleme ve kültürlenme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 33 (1-2), 165-169.
- Ergün, M. (2015). Eğitim sosyolojisi. <http://www.egitim.aku.edu.tr/egsos.pdf>
- Erol, N. (2011). Toplumsal değişim ve eğitim: Temel ilişkiler, çelişkiler, tartışmalar. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 5 (9), 109-122.
- Eskicumali, A. (2003). Eğitim ve toplumsal değişim: Türkiye'nin değişim sürecinde eğitimin rolü (1923-1946). *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 19 (2), 109-128.
- Neuman, W. L. (2008). *Toplumsal araştırma yöntemleri I*. (Çev. S. Özge), İstanbul: Yayın Odası Yayıncılık.
- Nieto, S. (1999). *The light in their eyes: Creating multicultural learning communities*. New York: Teachers College Press, Columbia University.
- Özdemir, S. M. (2011). Toplumsal değişim ve küreselleşme bağlamında eğitim ve eğitim programları: Kavramsal bir çözümleme. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 85-110.

- Smith, P. (2007). *Kültürel kuram*. (Çev. S. Güzelsarı ve İ. Gündođdu), İstanbul: Babil Yayınları.
- şeker, B. D. (2006). Kente göç etmiş bir örneklemede kültüre uyum (kültürlenme) süreçleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 3 (2).
- Turhan, M. (1997). *Kültür değişmeleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Türkkahraman, M. ve Tutar, H. (2009). Sosyal değişme, bütünleşme ve çözülme bağlamında toplumda farklı kültür ve anlayışlarının yeri ve önemi. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 1-16.
- Ültanır, G. (2003). Eğitim ve kültür ilişkisi: Eğitimde kültürün hangi unsurlarının genç kuşaklara aktarılacağı kaygısı. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23 (3), 291-309.
- Zijderveld, A. C. (2009). *Kültür sosyolojisi*. (Çev. Kadir Canatan), İstanbul: Açılımkitap Pınar Yayınları.